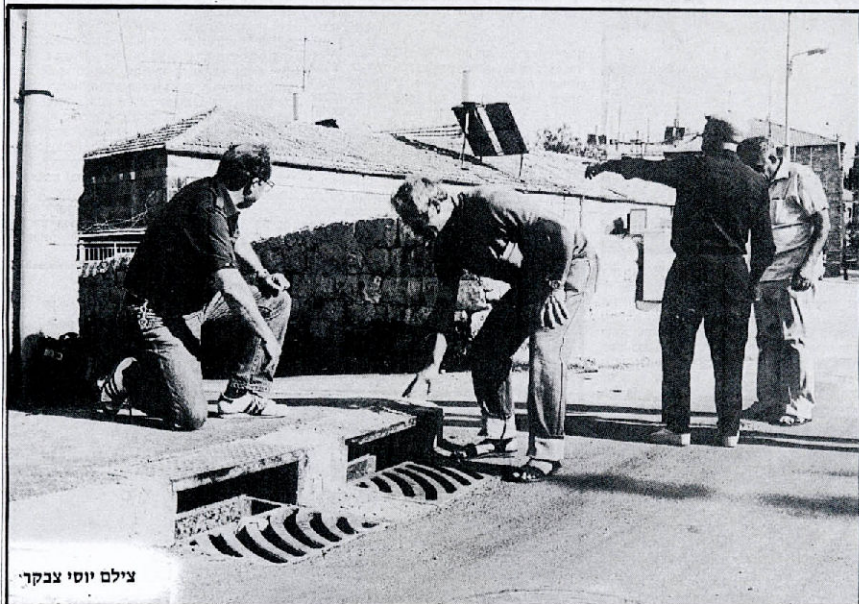

מבצע "מטען":

מאת אביתר בן צדף

פיתרון התעלומה

צילם יוסי צבקר

החבלנים הירושלמים ליד מרח הבית המוביל למקום בו הונח המטען

רבים מאירועי מלחמת השחרור בירושלים לא תועדו בגלל הנזק בין היתר לבין תל-אביב באותה תקופה. אחד מאלה היה סיפור הנחתו של מטען נפץ ענק באזור שער שבס. "במחנה" מידע את קורות האירוע לפני חודשים אחדים, ובעקבות זאת פנו כמה אנשים למערכת, בנייהם ותיקי חטיבת עציוני, שהניחו את המטען באוקטובר 1948. במיהם היו גרסאות אחרות.

והיו חתטביה הירושלמים שומרים עד היום על קשר ביניהם, וביניהם נותרו מסמכים וצילום מאותם ימים. כביתו של אלי שביט (מורח) הם התכנסו לשחזר את הפרשה. היו שם מ"מ החבלה דא, יצחק בר, החבלנים - דני נשיא, אברהם יהלום ואלי שביט - ובהנדס החשמל, אשר זלצר. עימם שיחזרו את התקופה ההיסטוריון נתנאל לורן.

בעקבות הפירסום ב"במחנה" על פירוק מטען הנפץ ליד שער שכס בירושלים במלחמת השחרור, פנתה אל מערכת העיתון קבוצה מיוחדת במינה של חבלנים ירושלמים, אשר הטמינו את המטען באוקטובר 1948 והשתתפו בפירוקו באוגוסט 1949 • עימם ועם אחרים שיחזר "במחנה" את מבצע "תזמורת" - שהיה אמור להיות יריית הפתיחה במתקפה לשחרור העיר העתיקה - ופיענח את התעלומות שהותירה הכתבה הקודמת

(המשך מהעמוד הקודם) פרק ראשון: התוכנית

פרשת פירוקה של המטען, כפי שפורסמה בכתבה הקודמת ב"במחנה" הוחרבה תצלומה: מתי הונח המטען באזור שער שכם ולצורך מהו אף שהועלו השערות אחדות, לא ניתנה תשובה של ממש. מהו היה לפנים: בואו של סאלי? מהו דיון אל העיבת עציוני הירושלמי? היה אירוע חשוב בתולדות ההתיישבות העברית, שכבר אז צבר ורי היתלה לא מעטים, שהובטו בו הם היה כיבוש הבוק של לוד במבצע "דני", הביא לתפנית ההיסטורית - בין בתחום המבצעים והן בתחום המוראלי. דיון מצא מעט שקט שבו, והיה עליו לבנות הרכבה דבריהם מאד, ובעיקר את האמון בין החיילים שהתקדמו לבין לשכת המ"ס.

פרט לתכנונים המבצעים למסרה שיושבו הקרבות ולהתקנה השוטפת של הקו מול הליגיון הערבי, העיקר על הפיקוד הירושלמי בפיתוח הר הצופים מנגנון. דיון ביקש דרך אל ההר ללא הסד הא"מ או הליגיון, את המוצא - כנראה, בהשראת סיפורים וסרטים על מלחמת העולם השני - ראו דיון ואנשי סטיו בתעלות הביוב של ירושלים. ואכן, אחר בדיקה מקיפה הצליחו דוד גורבי ושמעון נחמי (נחמקין) מאנשי המחלקה המיוחדת של ההטיבה הירושלמית, למצוא מנהרה, שהולוכה משכנת בתי-ישראל ללואדי ג'וז שלמרגלות ההר. הם עברו בתעלה אל ההר, וסרקו אותה, לאחר מכן חיפשו עוד מנהרות ביוב, לצדם עמד סוכי החוקרים מן הארביטריסטים העברית, שהתמחו בארכיאולוגיה של העיר ירושלים ובתולדותיה, ואנשי מחלקת הביוב של העיר ירושלים. לאט וביסודיות, הם מיפו חידיו את העיר ההתקדמית.

אחת המנהרות, שנחשפה במהלך בדיקה זו, הולוכה משכנת מוסררה אלי שער שכם. זה היה כמסתבר

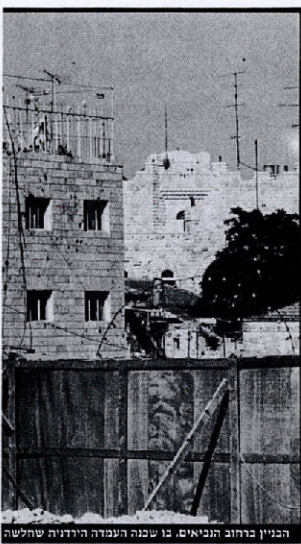
לפרוץ אל מרח העיר: מאור שהמנהרה רחבה כמחת לעמוד הגמורים של הליגיון. חרוב הנביאים, סמוך לצומת הנביאים-הצנחנים כיום, אז נקרא חרוב הצנחנים חרוב סולמין. הרי שסען חומרי-פץ שיונה בה, ויכל לגרום נזק רב לעמדת הליגיון ומהומה רבה במערך המעוזות שלו. את המהומה יצא כוח חי"ד של צה"ל, שיירד ברחוב הנביאים אל שער שכם, ומשם אל מוויאן רוקפלר. הפיסת המוויאן עם הגבורה של הכוח המשוריון של ההטיבה הירושלמית נתנה את העיר העתיקה סמן המעוז הערבי, והיא הפילה אחר מצור ליד צה"ל. לתוכנית נקבע "החומרה", נוכח ארמון בר.

"הרעיון כולו היה מומאם לניסיון הקרוב של משה (דיון) ולהיכרות עם הערבים" - מסביר הקצין נחמן בצר, לדבריו, אין ספק, שכמות גדולה של חומרי-פץ היתה גורמת הרס נורא במעוז המעוררים, ומסתמט את המערך סביבו. "לנו היה ניסיון כזה עם חומר הנוראי - אוויר משוריון, שפרץ ללוד בראש בודד הקומנדו של חטיבה 8 - ומטט שם את ההגנה של הערבים: היה ניסיון עם החדורקה, שעוררה חוסר בכל מקום שצלה".

בצר נזכר כעת, שדיון התלהב מהרעיון, והורה לכצע, אל היתה שום פקודה כתובה, וגם לא נקבע מתי תופעל "החומרה", נראה, שהיוו להודמנת שהליגיון יתקוף באזור אחר, כדי להפתיע בגישה "בלתי ישירה".

מתי הונח המטען? גם התכנונים שהתווא את המטען אינם יכולים לקבוע את המועד המדויק.

משה דיון הגיע לירושלים באוגוסט 1948. על שיבתו הנשק הוא חתם עם עבדאללה בן מונכבר 1949. המטען הונח, אפוא, בין שני התאריכים הללו. התחרון לקשישה סמוך בשני ממסכים הנמצאים ברשות השתלמים בארצות: תעודה רכואת שמחוק

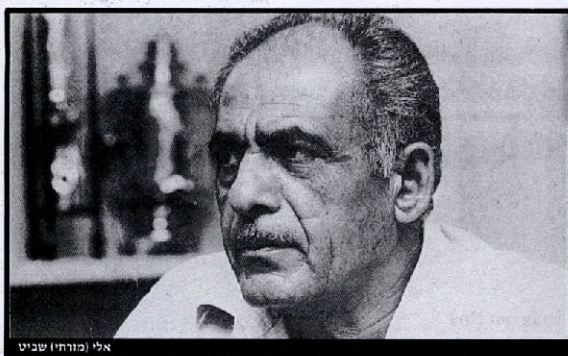
הכנין ברחוב הנביאים, בו שכנה העמדה הירושלמית שלחלה

היה קצין הקשר של חטיבת עציוני במסביל, ולא היה לו שום עניין דיפלומטי בשפלה. תפקידו היה להיות חוליה עורפית ל"עציוני", כאשר זו נזקקה לסייע מסביל. הכקשה המורה - צשרה טונט מ"ס נדרשו, לדעת החבלנים, לבצע את הפיצוץ - גרמה מצוקה לא קטנה במסביל. הצ"ל לא אותם ימים - למרות הייצור המצבי בחשיתיה הצבאית הורכש בחול - לא היתה מיהה כו ש"ס. מנרדאקין (מגן) אפרים שפירא נהיה אז ראש מחלקת חומרי-פץ במטה חיל-החימוש. "אם לא אצייק בר עם מנהיג מאורשרה פלד (מפקד ח"ח), לא מיעקב פח", אלא שבמחשניו של שפירא לא היו אלא כחמישה טונות חומרי-פץ. "היתה לנו כמות גדולה של חומרי-פץ מנטולט, שרכשנו בצרפת. זה היה חומרי-פץ איזם נורא כטיול, שאינו יציב. הכרנו את החומר הזה עוד בתקופת ההגנה, והיו לנו צרות צרורות כטיול בו". לדבריו, העובדים שהכינו את החומר הזה ככלו מהפרעות שונות עד כדי הפסקת התיקנה העשירי בהתייעצות עם מומחים לבטיחות ולגותה המעשית הצבאית, נלחמו בתופעות הללו על-ידי תוספת של הרבה חלב למומס של הפועלים.

"אין לי מושג עד כמה היו המשה טונט כמות עצומה באותם ימים", מדגיש אפרים שפירא. את כל זה העלה אציק בר לתולדות החיל הבחנת לפעולה. "לא היתה לי מחרטה בהלשנים שהיו, לבן, קיבצתי את מי שהשבתי שידיו טובים למשימה זו מהתלכתי שבנדודים. היה חשוב לי, שמי שצובר בה יידע עלמסר סוד". אל בר נקבעו אברהם (אברסקי) הלום, (מאורח) שבים, דני נישא, משה טרנסו ועוד כמה חבלנים שאיו פוורוי בגודי החטיבה הירושלמית. רובם היו הניכיון של בר בקריטריום לחבל.

אברסקי חתם היה אחראי לכל ההתקשיקה של ההבצע. הוא ריכז את חומרי-הפץ והובילו בגבורה את בר עד מסור לתחת-המנהרה. היה בביתו את מנגנוני הפיצוץ, ומכיון שלא היו די מאצנים, הוא הצה לבנות חבלה לשניים למשרה זו. בה כעת תיאם בר עם החבלנים בארביטריסטים ששלחו לו בחלקות של חוליה, שיאחו את חומר הנפץ אל מקום הנחתו במרחק של כמאתים מטר בכעבה הנביאים. (ראו התרשים המקורי של המנהרה, ששילטו 1948 שמעון נחמי, אחד משני האנשים שגורשו אותה).

"יהיה לי ברור", שתהיה בפיה לוחל במנהרה הצרה, לדחות את חומרי-הפץ ולנלוש את האוויר הרע במנהר

1948. הגילוי הזה העליך ניצוצ אצל דוד גורבי, מייסירי צותה. הוא מנה לידיו משכבר הימים, המבצע דיון הקצין נחמן בצר, את שניהם הוא הכיר מנהל ומנהיג, והיה מקובל עליהם כבדי-סמך. גורבי ותנחני ניצעו באציק בר, קצין החבלה של החטיבה, כיוון שאף אחד לא עד מה בדיוק יקרה בפיוץ כזה, ידי בר למעון זו (היצמן) כחריבות, כדי לחזווע עד "די אחרון קצילקין (אחיו של משה הנשא לשעבר, מרופ אפרים קצא, שהנהג ליפם, בפיגוע כגמל התעופה בן-גוריון במאי 1972), שיהיה קשר לול המעט (מ"ל), והבין בחומרי-פץ, ואולם, כדי לקצילקין אל היה מושג מה תחולל כמות זו של חומרי-פץ".

פרק שני: הטמנה

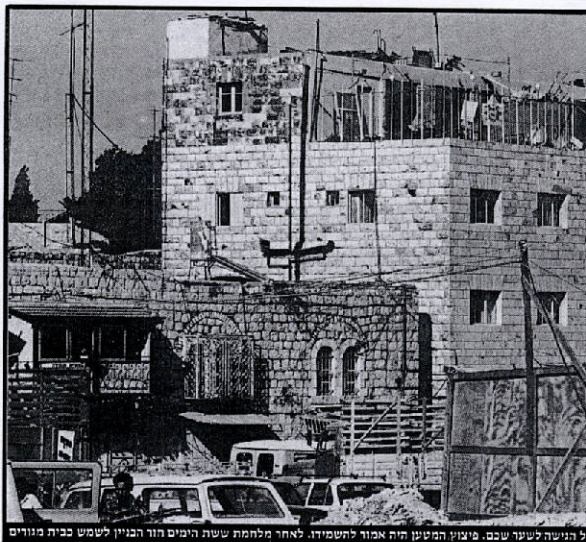
באוקטובר 1948 היו לאציק בר במחסניו 45 ק"ג חומרי-פץ. הם זה בקושי ניתן למוצץ ביה. "אמרתם זאת לדיון, והבו כביסטה, שאני זוכר אותה עד היום, הוציא ממגרדיו נייר של ההטיבה, חתם עליו למשה, ואמר לי: מלחא מם שאתה צריך", ותיבש עד זה ליקטול" שלם בתי-אביב". היקטול" יעקב פח (מחזיקת ההגנה בירושלים),

נכוג אחורה. "הייתי שקוע כל-כך בעבודה עד שלא זכרתי לה שאני ממלא את כל האה בחומרי-נפץ. כמעט נסמתי את דרכי החוצה".

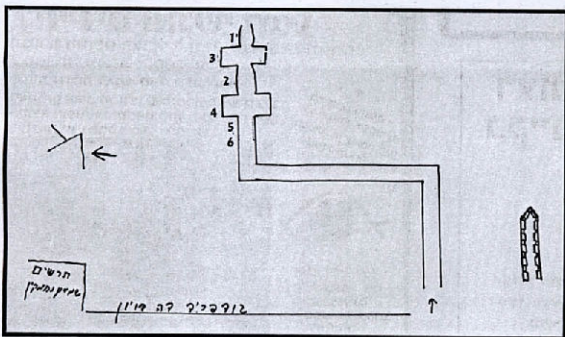
באותה שיטה מולא הצניור בין שני תאי הביקורת והתא הביקורת האחרון. עם גמר העבודה הובא לוח החיבורים והנפצים חוזר, כשכל קטע חוט בין המנהרה לבין עמדת ההפעלה בבית-החוללים האיסלקי נבדק היטב. במקביל למשיכת מערכת ההפעלה, מילכד מזרחי את המטען הניתן לפניו כמה מוקשי-נפץ לכל יצילו בלתי-מורשים לגעת בו. ואז החלו הסבלים לדחוס מניפה שלוש-מאות שקי אדמה - על מנת לחסום את

"הייתי יוצא ומקבל בקבוק קטן של קוניאק מאיציק בר. זו הייתה התרופה שלי. לא קיבלתי טיפול מים ולא גרגיר אוכל ירדתי 24 קילו"

ההדף ויכחונן קרימה, אל עבר עמדת הגפרורים. כל אותה עת עמל מהנדס החשמל, אשר ויצר, על הכנת המערכת החשמלית להפעלת המטען. הוחלט, שהמערכת תופעל במערכת רצועת ובמערכת חשמלית בארת ליחיד-יטחון. המערכת החשמלית נועדה להיוון מריטת החשמל של ירושלים. אולם, כדי לזווח את הפיצוץ הוכנה מערכת משנית של חריסר מצברי רכב על מנת לפסח יו מלה להפעלה המערכת בזמן פקודה. עמדת ההפעלה של ויצר הייתה במרחק של בית הוליס האיסלקי. ויצר, שהיה קשיש ביותר לעומת שאר האוטומטים מהחבלה, התקין מנעול לחדר ההפעלה. רק איציק בר ששמעון נאמן יכלו להיכנס לשם, היה לו קשר טלפוני אל המפקדה וכל אימת שיצא החוצה מן החדר, הקפיד לנעול אותו בחירות. הוא "גמז שהיה במרתף ויטמזילי כמה שבועות - שמא ימרחו כלי-סוף תופעל המערכת". מדי בוקר כדך

למנהרה לשער שבם. פיצוץ המטען היה אבוד לתשמידו. לאחר מלחמת ששת הימים הורו הבניין לשמש כבית מדרש

הסבר לתרשים המנהרה

מול עמדת הגפרורים היו במנהרת הכיבוב שני תאי ביקורת. המעבר מהם צפונה היה חסום (1). את שני תאי הביקורת חיבר צניור צר (2), שדרוכו השתחל שבטי פנימה. בתחילה הונח המטען בתא הביקורת הקדמי (3) ולאחר מכן בצניור ובתא האחרון (4). עם סיום ההנחה, מוליד המטען ומורעו מוקשי-נפץ (5) בינו לבין מחסום שקי החול (6), שהונח מאחוריו, כדי לכוון את כל ההדף לעבר עמדת הליגיון. לכל תא ביקורת היה פתח ומכסה. כדי למנוע הפריעה, מולידו המכססים מבניים. פירוק המטען החל במיקור המיכלוד של תא הביקורת האחרון. המפרקים קיצרו לעצמם את הדרך ולא וזלו במנהרה, אלא נעשו למטען מלמעלה - דרך פתח שפתחו למטרה זו.

את המערכת החשמלית, ויידא את הקינות בקפדנות של "ידיה". לאחר כמה שבועות נאמר לו שמורשות, שהמטען לא יופעל. באותה קפדנות הוא נתק את מערכת ההפעלה לכל תופעל מאליו. זה היה, עם תום העבודה הורו הבולטים לגדוריהם. זה היה, כנראה, במחצית השנייה של אוקטובר 1948 - אף אחד מהם לא העלה על דעתו, שעוד ישור אל המטען.

(המשך בעמוד 46)

רה", נזכר בר. לסיכוי, הם ביקשו מאליו סחוצצור (אביו של אליו מיל' עמוס חורב, שהיה קשר לוח"ד ירושלים), להתקין מערכת לחנוה אוויר למנהרה. אחרי ניסיונות לא משיגים, הודיע להם סחוצצור, כי לא הצליח במשימה. במקביל, התקין מהנדס החשמל, אשר ויצר, קו-תאורה במנהרה. מטעני כשיחות וסודיות הוחלם, שכל מחלקת חיללים תעבור רק יום אחד בסבילות. העבודה הייתה רק ביום - כדי יכלו להסוות את הרחשים מן המנהרה ואת האור שהיה בה. "למפלעה התהלך כל הזמן זקוף ירדתי", מספר אליו מזרחי (שבס). ימים אחד הרגשתי לא טוב, והרמתי את המכסה של פתח הביקורת. פתאום ראיתי שם רגל ונעל. מרחתי בוהרות ושהשתי שהתגלית".

העבודה החלה מתחת לאפס של הליגיונים. אברמיק יהלום ואלו מוריו נכנסו פנימה, והרכיבו את המנורות על חוט החשמל, שמתח עוברם ויצר. בנוסף, התקינו שם טלפון שדה, שקצוה האחד היה בעורף וקצוה האחר בתא הביקורת. כדי יכלו לשמור על קשר בצווח עם החבל, שהתקין את המטענים. "אלי היה צנוח הצליח להשתתף לתא הביקורת המטענים, קושש אתו לשדורל של קנה של חוט חשמל, וקשש גם כן חובר חוט, זה היה הבטלרדס שלי. לשרול השני שם כן חובר חוט, זה היה כמו כל, שעליו הגשתי לו את חומרי-הנפץ", מספר אברמיק. אחרי ימים התנפחו ברכיו של אברמיק, והוא נאלץ לצאת החוצה לטיפול. גם משה טרנוס פסק במלאכה בימים הראשונים. עד שפונה מפנה מתפלך. את מקומו תסס דני נשיא.

דיין התלהב, אבל שום פקודה לא קבעה מתי תופעל "התמוררת" הם חיכו להודמנות שהליגיון יתקוף באוויר אחו, כדי להמתיק בגישה "בלתי-יישירה"

המנהרה הצרה חייבה תנועה של אדם בחד בלבד. שעה וחצי ארכה הדרך הלוך-רשום. רוב האנשים הכירוהו לחצי שכיבה כשעומד. נעץ מזנה על יומתניה. זו הייתה דרך מינימלית במנהרה הסחובה והמעושית. רובם שחו ברע מדי כשיצאו משם.

מבצע "המשען": התעלומה נפתרה

(המשך מעמוד 21)

פרק שלישי: מחלה מסתורית

"יום אחד גינשו אלי, ואמר לי לגשת לבית-החולים. אביחיל במגרש הרוסים", מספר מוריה. מספר שנים שכל חבריו מאשים.

ראשון למאשימים היה מן משה שרנון, שמונה למנהלה לאחר התמסרות עבודתו והוא היה החולה הקשה מביןם. כולם - חבליים וכלבים כאחד - סבלו מקאות ומעורף כדוריות לבנות כדגם. שרנון נזקק לסיור - עד כדי כך הוטמן בצבאו.

"קידוח שפיריות", אמר בחתימה. אחרים האשימו את התבן במצב האכזרי.

אנשי החבלה חשבו, שזו תגובה לפיכודם עם גילנים, היות בהשפעת הרבה על פיריות הולך ורץ להם. בשני מנמי, שנקפד לתעד הכול, מחויק מסמן על בית-החולים "הדסה" בירושלים, המגדיר את מחלתם "איאולופילינג לונג", שנגרמה על-ידי הפס ריה היסטופלאסטי. למיכב דיעות, עסקו רופאים ופן ברבדיקת היותה במנהרה. הרופאים הכניסו לחולה ענברים על מנת להדיקם במפריה או בחיידק, שגרמו לחלה ולשוא.

אחד אחד הם חקרו מבית-החולים, ושבו לליחייהיה. המשימה לא רבת, למרות שכבר נתחמה "ביבית" הנשק המנה, שהמקרה למעשה את החלימה בירושלם. באותו יום שירי היה להיות תל-אביב כדי לתת לאותו פיס נדיר שמן על ער ואמנות. הירושלמים חיכו כל הזמן להרגיל של הירדים, שיביא לחדוש החלימה.

ואולם, המלה המסתורית - מעט כמו קללת מוטסטמו או קמלה המפרעים - המשיכה להטריד רבים מהם. נתון בדר: "זה יומי האחרון סבל דוד גובר המנה אונות מחלה, שהסתבה והתריסה אחרי".

עד כמה היה הבחלה חמורה, העיד העובד, שבמבצעים הבאים לא כל מורחיו עם מנקרים, עמדה שאלת היסוד הרפואי נקטש המכריז ששל סור היום.

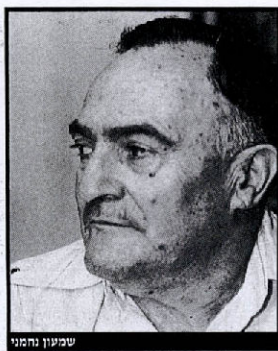
פרק רביעי: החקירה

עד כאן נראה, כי שיחורר ההטמה שבידיו - המסתבס על ציוד ומסמכים רבים של החבלי "צווי" - פתור את התעלומה. אולם הדבר נעשה ב-1986 ולא ב-1949.

ששני של המטען החל לצאת מאתר הבנייה והביא למיני ועדת חקירה, שתבדוק את האירועים. הוועדה מנתה על-ידי ארבע אנשי ההדרכה במסליל-היה לטקס. מן היום קצין, ד"ר איר שפירא (מח"ד), סרו לו דבר נקראשון אפרים שפירא, הועק ב-1949 במאס 1949 לטקס בועדת החקירה. ירר הוועדה היה איר אירשעלים, שהדיונים באנשי הפלמ"ח (וכובל של "לקוח הכיס").

על האירועים שקדמו להקמת ועדת החקירה אין מסמכים וזו עדים. אלא נראה, שהטען להקמתה היה "ר"ץ מטיש שרנון", אלא קצין אחר הארצי במסליל-היה בירושלים, שהתחיל לחבל, שהיה אז בגילול (הוא גילול), הוא ששע מאשימ ב- מדרוך בביס-היה נקראשון אפרים שפירא, הועק ב-1949 במאס 1949 לטקס בועדת החקירה. ירר הוועדה היה איר אירשעלים, שהדיונים באנשי הפלמ"ח (וכובל של "לקוח הכיס").

על האירועים שקדמו להקמת ועדת החקירה אין מסמכים וזו עדים. אלא נראה, שהטען להקמתה היה "ר"ץ מטיש שרנון", אלא קצין אחר הארצי במסליל-היה בירושלים, שהתחיל לחבל, שהיה אז בגילול (הוא גילול), הוא ששע מאשימ ב- מדרוך בביס-היה נקראשון אפרים שפירא, הועק ב-1949 במאס 1949 לטקס בועדת החקירה. ירר הוועדה היה איר אירשעלים, שהדיונים באנשי הפלמ"ח (וכובל של "לקוח הכיס").

שמעון פרס

לוחדה מסתים בשאלה הבלינגמנט - "מה הן המלצותם לעדים שיש לנקוט בהם כדי למנוע הישנות מקרים של אי-הירות כגון דא (אם היתה כזאת)?"

החקרים היו אמורים להישא את פסקנותיהם תוך 24 יום. החקרים ביקרו במנהרה, והגיעו עד שפי החל, שחשמו את הגישה לתוך-המנהרה. הם - פרס לויזי רור, שהציק את קניניו "המשען" ולא הצליח להתחלת למנהרה, מספר אפרים שפירא.

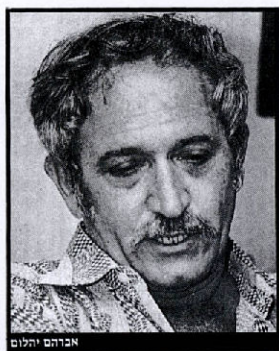
מרד, שפרסמנו בכתבה הקודמת, מעיד על כך שהמסקנה המעשית של הוועדה היתה לטפח את המטען בשל אי-יציבותו, האמורה לסכן כל ניסיון לפרוק. הקדוהת למבצע "המשען" - הן ברמת המסליל-היה ברמת היסוד - היו לטפח את המטען ולו להתכונן בפרוק. יתר-על-כן, כשהחל המבצע, ומסומים נסקו בר פירוק מצבור חומרי-הנפץ, מהם על כך לוי זכיר (או קצין החבלה של פירוק המרכז), שהיה חבר בורודה, אולם, הוא שישם רק יעץ במבצע, שהיה תחת שריכט של אלידאג ושל שרנון, המבצע המשיך בזיון המפך למסקנות ועדת החקירה. בתקופה זו היו עמדה "בירוקים" במנהרה, כפי שחזר ב"במנהרה", בכתבה הקודמת, כל המבקרים הללו, לא עברו את מחסם שפי החל.

התוכנית של גובר היתה פשוטה למדי: למקש את המנהרה מתחת לאפם של הפלוגות, ולמנוע את המטען ברגע המתאים. היו בה כל המרכיבים הדרושים הצלחה

"שישע"א פעם מבית-החולים אביחיל, גשש אחי רס"ן מוטק שרנון ועוד קצין - שיהם לא היו במדים" מספר מוריה. "הם ניסו לדעת פריים על המטען, לדבריו, האדם השני היה הלל אלידאג. לא הלחנו לאמת את המדע בשבשם בין מורח-שש לבין אלידאג. למיטע זכורנו של האחרון, הם נפגשו ברא שנה רק השנה.

אלידאג, שבעת הנחת המטען היה קצין ההגדה של "בצויה", מנהל קצין ההגדה של חזית המרכז, אולם, כיוון שבשש אתו וזכר מתי היתה פרייה, לא ניתן לאמת את כיוון שסבאין ההגדה של "בצויה" לא היה לאלידאג שיש קשר למטען - נראה שמישהו סא היה יכול לחקרים (אם בכלל) רק עם כואו לפיח המרכז ורק בתקופה מועד ההקרה.

אם מסומ בחתימה בלוי מנוט, סרן מיכאל "ישי" (סק) קרסן, שמדן מחלקת ההגדה (ש"חלקת שדה" במתוהם של א"ב "בצויה" היה מן ווסא אני. אלידאג קרסן ואני שירנו יחד במתנה השמיני המכריז ממלחמת העולם השנייה. הם מורחיה הכולן במתנה השמיני.

אבנר ילין

פרק חמישי: הפירוק

עם חמישה הסכם שביתת-הנשק, הפך המטען לבעיה בין-לאומית. החשש שמא יתפרץ כתוצאה מתקלה, העסיק את המסליל, את ועדת שביתת הנשק הישראלית-ירדנית וגורמים מדיניים בכירים. בכתבה הקודמת ב"במנהרה", תוארו כמה מהנסיונות להתחקות מוחלט מן מניחי המטען לבין מפרקיו. עתה מתברר, שחלק ממניחי המטען התחמפו גם בפרוק. המאשצם של פירוק המרכז חילל ההגדה סביב פירוק המטען באחד בהרבה בכתבה הקודמת. עתה נשלים את החליה ההסרה: השתתפותם של חבלי ירושלים בפרוק.

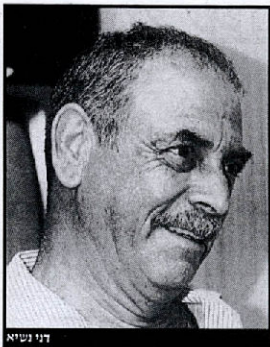
כסמל חבליים, היה מורחיה אחראי על חזרת מסמן החבלה של חטיבת צווי, שפרוקה עם חום המלחמה, למתח נחם שורק (ואור ההגדה) החטיבה כבר לא היתה בירושלים אלא בשפלה, ומורחיה היתה את השחרור. אלא שאז התברר, כי המאשצם בשורק אינם מוכנים לקבל את חומרי-הנפץ שהובאו. הם דמנו אותו להדלה, מקום משיש על צד המרכז, בהרבה ממש אותו לוי זכיר שרנון, והאחרון עוד במידע שיהיה לו על חקלו של מורחיה בנתנת המטען, "הוא אפר לוי, ששהשנים אחרי כשר שפירא, השאעלה מיד לירושלים על פרסם את המטען. הם שירנו ומהמחשן של החטיבה, שכלו אחראי מיד בגיני לירושלים". הם שוא מנח את רב, שהועק מבית-המספר לחבלה.

"רביאן אחרי למנהרה ושם עמד דיון, מיגור בלג, קולנל אפרים ושני יועזרים. הינו עם איציק, אבריק ואני. את אבריקים הם בירשו והתחיל דיון בפרוק. אבריקי להם, שאוכל לפרק את המטען או יכסחו להסר אותו. חבליי הציע, שהוא ידאג לשלוח אותו למיני לטווח, אלא ניסה להודא שאיתו, וכדי שלא יאמינו, עקב בצדו שלום על סמכות, ואני שלם ויכול לאחור ולמנוע בו, מבר מורחיה לבליני סיפור, שהוא שפירא, וזכר שול, שהיה חבל, סיפר לו כיצד הנית את המטען.

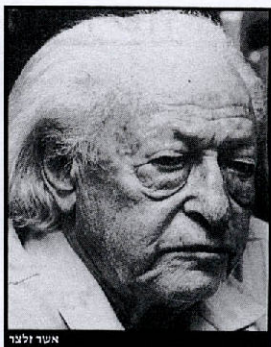
"כאן התערב דיון, ואמר לי בעברית, שהוא ידאג לנו, אמרתי לו, שאני גם רוצה להשתחרר ממבצע מייד אחרי שאפרק את המטען. הוא הסכים".

עד שהגיע מורחיה לירושלים, עסק בר הבנתו בפרוק המטען. הוא לא רד, שהפקודה היתה לטפח את המטען, איפה שהוא בין תל-אביב לירושלים, שונתה הפקודה לחיפוי, החלו להתכונן לפרוק המטען. אין אף ידוע, מן מתי ולמה החליט על הפירוק בניגוד לקודש מפורשת של א"מ/מבצעים. נראה, שהיתה התערבות של הרס החוזן שרת, שנכלה מהאיום המפוצצלי להרס כנסיות הקבר, האתר המקודש ביותר לנצרים בירושלים.

במגעם צבאיים מדיניים, בולט, הוא, תואמה קודמים הנכסה לששע ההפקר. אולם, בר, בירושלמי

דני נישם

אשר זיב

את עיסור המופת על חלקו במבצע. ואילו חלקם - הם שמירקו את המילכדות - לא זכו להכרה. "למה היו צריכים לקפוץ איתנו? אנתוני הסתכסך בהחלט המפעל בזמן המלחמה בשטח הארץ ומחנות לאפר" - מתמרמר ראובן

ב־1973 פנה יצחק בר, כיש החבלנים הירושלמים, לרמטכ"ל, וביקש את חיקון העורל. בככתב מפורט מאוד, המציין את כל שלבי האירוע, הוא גילל את סיפורו של מבצע "מטען" ואת חלקם של האנשים שהושגו בו. בר סבר, שנעשה כאן עוול מורא לאנשים. ואנכס היתרוללים הצבאיים הראשי דאו סבר, שיש לכנס שוב את ועדת העיסורים ולדון בחלקם של החבלנים הירושלמים בפר"ש, אלא ששלחמת יום הכיפורים קטעה את ההליך הבדיקה.

בביתו, נחנן בצר מנר כעת במבצע. "לא היו שום ניירות ומסמכים בכתב", דבריו מסבירים, בנראות, את "העלם" של החבלנים הירושלמים למפקד הבצע. באוגוסט 1949 לא היה עוד חשבת צעיון, ואף אחד לא טרח לאוכר את פעולת של חבלניה. לכן, הוועטס מספר ההיסטוריה.

סא"ל (מיל) נתנאל לורד, שהיה מ"ם בחטיבת צעיון: "ירושלים קוטחה מאוד בתאור מלחמת הצבאיות. נעשה עוול לוחמים", לדבריו, הדבר בלט גם בכול בו שקורר הענקת צעירים - "לא דנו כלל בהחלטות של השבת הצעיר".

עם פרסום הכתבה פנו אלינו אריות שחר בכו של מיכאל קרמן ולי - ויטור, שיה דאן. בככתב העקודת סינינו לאחר את משפחת פורס, הכתבה מוסמכת אך כמס חודשים לאחר "עלייתנו נסמיה".

כעת חלליתו של קרמן, שנפל כשש שנים לאחר מבצע "מטען", בפעולת עזה, אריות לספור נפרד.

נכתב ונחקק סככות האבטיחים, שהוקמו בצמות הבנייה-הנחתים. העמדת המפורדים מתגוררים חושבים, ובכיסה מסתירה את סריחיה. למטה, בקומה הראשונה, יש סאטניה ומאפיות.

ערבות אדם מכנס את מה שהיו פעם האי בבדיקות. פנים מסע אלה היהוה המהיר לאורך ומטיל על הצובה הכסח על השאריות במבצע "מטען".

מה הם עושים כיום?

אצונו בר שירת כצבא במחנה ביה"ח לחבלה אחרי כמה שנים של שירותים עם אלו (מזרחי) שבית הוא עבר לשירות הביוחיה. כיום נמצא אבית של חומרת הדאלה בר.

אלי שובי שוחרד מחצבה בהתגוררותו של משה דיון מיד לאחר מבצע "מטען". שירת הרבה שנים - בין בהתגוררות - בחבל, בעל מפעל מתכת בירושל, לים, בנו קצין חבלה בצבא.

אברמיק יהלום נלקח מירושלים לשירת כמדיק חבלה בבסיס חדרון של מועטרת הצבאית. עם שחרורו המשיך לעסוק בחבל (מיל). עובד בתנוכה ירושלים.

דני ושיא המשיך לשירת במילואים בחבל, עתה הוא אחראי לבטיחות בחברת "בוק" בירושלים.

אשר זיב, הקשיש בחבורה, חזר לעבוד במחנה חשמל עצמאי. ריחם הוא יועץ לענייני חשמל, ובין עבודתו התאורה במערת המעפיל היה בית שמש.

שמעון (תמקין) נחמני, איש העמידה והתגוררות, הצטרף לאיך העמידה במשרד החינוך והתרבות, כעת פטויר.

משה טרנונו עבר ליתידה אחרת בחטיבה, ונשאר בקבוצה עם שחרורו עסק בעריכת-דן, חזר לקבץ מילכיות הצבאית אחרי מלחמת ששת-הימים. לתתמלחמה במשפט מוסלמי היה אז עורך בר. שחרורו חזר לעריכת-דן, כיום שומט פנצ'ר בכת ים.

מערך אלי מורח: "זה הרבה יותר מסוכן מאשר לפרק שתי מלכדות". חבלני בעציו עשו את עבודתם

במקצועיות רבה, באומן ובתעוזה. הם פירקו כל ארגו והוציא אותם אל מחצבה פרוחה בנחיה-שאן, במקום בו עמדת הכנסת כיום, ומוצבו את חומר הנפץ. משימו ירושלים את חשב עד הסוף והמפציצים יורקו בתים רבים בירושלים - כולל דירות שכנות לו של מורח.

עד כאן פרשה פירוק המטען. ומכאן - לפיצוץ. אחרי שפירקו את חומר הנפץ מתא הבקרה - כולשה טנויה - והתעוררה כעית הבטיחות במלוא חריפותה. לכל היה ברור, שאין טעם לסכן חיי אדם. בהחלטת לפוצץ את מה שנותר מהמטען היה לשירות חלק בר, מורח, שיש לשם לאחר כמה ימים, נומר, שהם הוסיפו כמה של ט"ש למטען והבינו אותו לפיצוץ. "דיין הגיע והראה לנו מכתב משה שרת, שלא נפוצץ אפילו גרם אחד של ט"ש ממש לכנסית הקבר. אסרתי לדיין, שאפשר לבזק את הפיצוץ לחן האדמה. הוא הסתכל אלינו, ואמר "לא ראיחם שום מכתב. הפצילו" והוא נעלם ממחשתי".

לגבי השאלה מי פוצץ את המטען באוגוסט 1949 יש חילוקי דעות. "אני הפצתי את הפיצוץ ממגרש הרוסים" - טקב מורח בשיתורו של "במחנה" - "דיין אמר שזה ירסא אותו מהמחלה שחשתי". הוא הוביל אותו אל שער משרד החקלאות ברחוב המלכה (היום) בירושלים.

לדברי בר, אברמיק יהלום הפעיל את הפיצוץ בשום שעה הצעיר במלכיות. אברמיק אינו זוכר זאת. בערב הניח דין את בר ומסוריו לטביח שער במלכיות לאיש האיים לרגל שום הפרשה. "במלכה" הוא הגיע - "זוכר מורח" - "שאשאר כצבא". מורח סרס, ושחרור למחרת היום.

בחלומותיהם השחרורים ביותר לא חשבו חבלני יריש- לים, שהם יפיקו את המטען, ר"המורח" לא תגנו. את מורח קרקעל בכשו הצנחנים רק במלחמת ששת-הימים. בחלומותיהם החרורים ביותר לא שיער מפקי מבצע "מטען", שחוק הוידר לכנסית ההכר בפצוץ יהיה רק כמה ימים מחוץ.

למארה, ככ תמח הפרשה - כנ"ה ד"ה"ת והצויות לימים האיום, אלא שמבצע "מטען" הוידר אחרי לא משט אנשים מוסמכים.

ראשונים הם חבלני ירושלים. כאכיהם, כאמר, היו עם משימים. אלה מופקדים כל פעם חדש - כמו פר לונכה סטורוס - כל אימת שצעה הפרשה. הסערה, שפקדה אותם עם פרסום הכתבה ב"במחנה", קר ורתח מלח על פצציהם, שראשם שבהם נעצר ב1973, כששוריו קיבל

רגיש, לא סמך על האיים. בתוך פרמט של כלי עבודה, שצבר במחנן ליד תאי הבקרה, הוא החביא כלי נשק ורימונים לאבטחה. "אחד היתוליים היה צריך לאבטח

את החבלנים והעובדים מפני ביקורת של האיים", הוא נזכר. "לא האמנתי להם, והייתי כסוח שיתקלו לי כדור מיד כשאנמור לנטרל את המלכדות", מספר מורח. הנון אול, והמסכ"ל לחץ להשלים את הכבודה. החבלנים ניקו את ששה ההפקר מוקושים והגיעו אל

מפל לוח הבדיקות. שם החלו למנות את האדמה, כדי להכנס פנימה. אצונו בר ניסה למשוך זנן עד שיתאספ כל המעריכים בהחלת המטען. כיון השאר, זה היה נחון כדי להבטיח טיפול רשואי לאנשים. ואולם, דני נשיא לא הפיק לגיטי. משה טרנונו, שהמשיך לשרת בחטיבת מחו ירושלים, לא גרם למבצע הפירוק.

כיוון שמורח מילכד את תאי הבקרה, הוא פירק את המילכד. "ניקיתי עם אולר את המסכה, הרמתי אותו לאט, שברתי את החוט. אסרתי להם להתחיל לפרק את המטען, ואם הם גישרו אותו. דיחוחתי להם, שיש עוד מלכדות אחת". כדי להימנע מכחונה והלבסית את העיסור הפראי בו ובחבריו, מורח לא נחן להם מיד את כל הפרטים אל טקסא אותם לאט-לאט.

כאן חלוקים מורח ובר. לדברי מורח, הפליטם של "בצעת" החלו לחפור מלמעלה ולהוציא שיק אדמה כדי למנות דרך אל תאי הבקרה. האחריו, שמוכנע עד היום, שלא נגע כלל בשיק החול, והם מוצגו עם שארית המטען, או שונתרו שם עד היום מזה. אצונו ויסק יאס מדרביר עם מינוי בעל החול בטרם העבודה, וכיו גם הורה אצ"ס/בצעים לעשות את אחד ברור ללא ספקי שיק האדמה חסמה את הגשיה למטען עד רגע הפירוק ממש.

אלי מורח מילכד את תאי הבקרה כדי שלא יוכלו להיכנס אליו וישלחו אותו. היתיוני נשקו כליוכר בעבודה, עד שהלם שמויכר לאי מלחלה נפץ. כל ההא בחומר נפץ. כמעט חסמתי את דרכי החוצה"

מורח פירק את המלכדות, וישריו ביקש, שיוציאו ארגו. "היה אסר לי, חורא לי איך מוציאים ארגו. לי אין מושג... משכתי ארגו אחד של ט"ש, ונחתי לרי". אז נכנסו אנשים אחרים מלחלה (הנחתם) שיהו הם "בצעת" בפעולה של קרמן. איראנו בל כהם ביה שיהו היו אנשים, והוא הכירם מקצועית ואישית, וספר עליהם. "אני בשבתי הסתכסך מאוד בפירוק המטענים"